

(המשך מעמוד 55)

הזמחת בינתיים רצתה כבר תשע שנים. כשהגיעה לכלא היתה נרקומנית חסרת תקווה. כיום, היא אומרת בגאווה: אני מרגישה כמו ליווי. אני חזקה. אפילו סיגריות אני לא מעשנת. נראה אותך מה יקרה לך, כשיציעו לך סם. מתגרה בה אסירה אחרת. כאשר הוצגתי בפני אותה אסירה, אמרה לי: תשמעי, אני יושבת על השחתת פנים, אם תזכירי את השם שלי בעיתון, את בסכנה.

מרבית האסירות לא ידעו שאני עיתונאית. הגעתי לכלא כאורחת של הבמאי יקי יושע, לכן היה לי קל ונוח יותר לדבר איתן. הן לא העלו בדעתן שאכתוב בעיתון את מה שתאמרנה לי. ביקשתי לדעת מהו יחסן אל רעייה אפשטיין, מפקדת הכלא הפורשת התשובות היו אחידות: אף אחת מהן אינה רוצה שרעייה תעזב. הן פוחדות מפני הבאות וחוששות שמצבן ירוע, ושתנאי

מרוואינת אפשטיין והנכד שלה. עכשיו יהיה לי סוף-סוף זמן למיפחפה!

הכלא שלהן יחמורו. רעייה, אומרת שרה אגל. היתה כמו אמא. היא מין יידישע מאמא כזאת. תמיד אפשר היה לדבר איתה ולקוות שהיא תבין. אנחנו לא יודעות מה יהיה הלאה. אני מרגישה קצת יסורי-מצנון, כי די לכלתי אותה בהתחלה. היא לא ידעה איך לאכול אותי, אני לא ידעתי איך לאכול אותה. אבל עם הזמן הגעתי למסקנה שהיא בסדר גמור.

גם אסירות אחרות הביעו את צערן על עזיבתן של רעייה. בביתן הבטחוניסטי נשמעו קולות בכי. תרו חאלאסה, השפוטה למאסר-עולם, כתבה לרעייה אפשטיין מיכתב נרגש, כמעט מכתב-אהבה. גם אסירות ביטחוניות אחרות כתבו לה מכתבים.

האסירות היהודיות אירגנו למענה תיק שלם ובו שירים ומכתבים. מעולם לא ישבתי בבית-סוהר ואין לי מושג מהם היחסים האמיתיים, מתחת לפני השטח. בין אסיר וסוהר, ובין אסיר למנהל כלא, אך מהתרשמות היצונית ומביקור חדי-פעמי נדמה לי שרעייה אפשטיין באמת היתה כמו אמא לאסירות ושרבות מהן חוששות מפני המפקדת הבאה. חיה שוהם, מי שהיתה סגניתה של רעייה במשך תשע שנים.

קעת על כל דבר קטן, על כל מריבה יכניסו אותנו לבידוד. אומרת לי אחת מהן. בסוף הביקור, כשאני מזדהה ואומרת להן מה מקצועי הן מבקשות: הכתבי שאנחנו לא רוצות שרעייה תלך. אנחנו רוצות שהיא תישאר מה.

נדמה כאילו רעייה עצמה גם היא לא כל-כך רוצה ללכת. היא קשורה למקום בכל נימי נפשה. שנים ארוכות על עבודה עם מכות גורל שינו כנראה. את פילוסופיית החיים שלה לגבי מה שטוב ורע בעולמנו. בגיל 61 עוזבת רעייה אפשטיין את נווה-תרצה, בית-הכלא היחידי לנשים במדינת ישראל, והולכת לטפל בנכדיה. היא

היתה אמא טובה לאסירות. אין ספק שהיא סבתא נפלאה לנכדיה.

● איך הגעת לתפקיד מנהלת כלא? במשך 11 שנים הייתי ראש ליישנות של הנציב המנוח, אריה ניר. במשך כל אותן שנים שכנה הנציבות בקרייה. כשהצטרפנו לעבור לירושלים, אירגנתי לניר את הלישכה שם ורציתי לפרוש. ואז מנהלת נווה תרצה התפטרה וניר הציע לי את הג'וב.

● סתם כך, ללא כל כישורים מוקדמים, ללא כל הכנה?

אני מודה, כשהוא אמר לי שהוא רוצה שאהיה מנהלת-הכלא, קיבלתי הلم ובהחלט לא כל-כך התלהבתי. רציתי לצאת לפנסיה מוקדמת ובכלל לא הייתי בטוחה שאוכל למלא תפקיד כל-כך קשה.

ניר אמר לי: נסי להתמודד עם האתגר כמשך שלושה חודשים. לא תרצי להמשיך, נראה הלאה.

אלו מחשבות עברו בראשך כשהבנת שאת עומדת לבלות יום יום בכלא, ושאת עומדת להיות מופקדת על חיייהן של אסירות?

הייתי מלאת חששות. גם בעלי חשש. הוא אמר לי: את לא משתלטת על הבת שלך, איך תשתלטי על אסירות? אני זוכרת שביום הראשון ממש חששתי איך אוכל לפקד, האם אתאים לתפקיד? אבל ניר אמר לי: אני מכיר אותך, תהיי בסדר. באתי לנווה-תרצה, זה היה ב-67, אחרי החנינה של מלחמת ששת הימים, והיו בכלא רק 12 אסירות. הכלא שכן אז בשני צריפים רעועים, ששימשו כמחסנים נתקופת המנדט.

● האם עדיין נמצאות בכלא אסירות מהתקופה ההיא?

לא. אני האסירה הכי ותיקה.

● איך היה המיפגש הראשון שלך עם האסירות?

מאוד חששתי. אפשר לאמר אפילו שפחדתי. פגשתי במקום צוות ותיק ונאמן שקיבל אותי בחשדנות. לאט לאט הבנתי שאפשר לסמוך על הצוות, הצוות הבין שאפשר לסמוך עלי, ובאמת הם עזרו לי מאוד. הדבר המוזר ביותר היה, שמהרגע הראשון הרגשתי שאני צריכה להיות שם. האסירות דבקו בי. תיכף מהתחלה הן היו הולכות אחרי וקוראות לי: גברת רעייה, גברת רעייה. בדרך-כלל מקובל שהאסירות קוראות למנהלת בשם המשפחה שלה, אבל הן, משום מה, לא היו מסוגלות לבטא את השם אפשטיין. הן כל-כך עיוותו את השם שפשוטיון ממשטיין בסוף אמרתי להן — תקראו לי גברת רעייה.

מיד הרגשתי אליהן קרובה, חיבה, רחמים. ראיתי את הילדות הצעירות האלה והן דבקו בי. ● כבר מין ההתחלה בלי שום משברים, בלי שום חשדות, בלי שום ספקות?

בואי נגיד שלקח זמן, והיו ריגעי משבר. אני זוכרת ששאילתי את עצמי — בשביל מה אני צריכה את זה? היה לי מאוד קשה להתרגל לחומה שהקיפה את נווה-תרצה ולשער בסגור מאחורי. אני זוכרת שהייתי יוצאת החוצה אחרי העבודה, והייתי לוקחת נשימה ארוכה.

● העובדה שאת מנהלת את חיייהן של נשים, שהחררת ניטלה מהן, לא נתנה לך הרגשת כוח?

לא. לא הרגשתי כוח. אף פעם לא הלכתי לכיוון של הרגשת כוח. אני בכלל לא מחפשת כוח. תמיד חיפשתי איך לעזור לאומללות האלה, איך להקל עליהן את תקופת המאסר. לאט לאט התפתח הכלא, ומשני הצדדים מתקופת המנדט הקימו את הבניין הראשון. התחילו להגיע האסירות הבטחוניות, ביניהן פאטמה כארנאווי, שזומרת קעת על השכובים שלנו בפת"ח.

● איזה מין אדם היתה פאטמה בארנאווי?

היא ישבה אצלי עשר שנים, כשהשתחררה קיבלתי מאבא שלה שטיח, והוא תלוי אצלי במישר. היא היתה בחורה אינטליגנטית. היא הגיעה אלי אגאפאכית, וכשזוכה ידעה לקרוא ולכתוב עברית, ערכית ואנגלית. היא היתה כן-אדם. היתה מאוד נאמנה לי.

● בדרך-כלל לאסירות אינן אוהבות כאלה שנאמנות למנהלת. האין זה מתפרש אצלן כמו מלשינות וחנופה?

הסיוחלילה. אני אף פעם לא אהבתי מלשינות. תמיד עבדתי בשיטת דוגרי וכנות. אני זוכרת שאמרתי לפאטמה שאני לא רוצה רכילויות. אבל היא כעצמה היתה מאוד הגונה וקורקטית. היא לא הלשינה על חברותיה, אלא שמהבה אותי מאוד. היא היתה הטבחית הראשית במיטבח האסירות והסוהרות.

● כאשר השתחררה ידעת שהיא תשוב ותצטרף לשורות הפת"ח?

שיערת לעצמי. כשהיא השתחררה, אמרתי לה: אני לא מבקשת ממך שתגידו שהיינו הונגים

כלפיך, שהיינו טובים כלפיך, כי אני יודעת שיתקעו לך כרוך בראש. לא איכפת לי מה תספרי עלינו. העיקר שלא יפגעו בך. אבל תבטיחי לי דבר אחד — תבטיחי לי שיותר לא תהרגי אנשים. היא ענתה: רעייה, אני מבטיחה לך.

”היו לי אסירות שלא הייתי מאמינה שהגיעו לכאן. כמו רעייתו של נסכח צה"ל, שהסתבכה ברמאויות, או מהנדסת רוסייה, שרצחה אח אשתו של המאהב שלה”

● אין בך כעס או רתיחה מהאסירות הביטחוניות, שהטמינו פצצות והרגו חפים מפשע?

בהחלט לא. אני פיתחתי לי פילוסופיה, שכל אחת שעוברת את השער של נווה-תרצה היא כן-אדם. אחרת איך אפשר לטפל בכנות שעשו דברים כל-כך חמורים? היית צריכה לראות איך הן נפרדו ממני עכשיו באגף הביטחוניות, איך שהן בכו וכמה שהן בחרדות וכחששות. אני האמנתי שלא צריך לשתוף להן את המוח, אלא שביחס היומיומי הקורקטי שלי כלפיהן אני תורמת להבנה בינינו ובינן. בין הבנות שהיו בנווה-תרצה היו בנות נבונות, מנהיגות. היתה עיישה עודה, ששמה פצצות בסופרמרקט. היתה מרים שרשור משכס. הבנות האלה היו קליבריות, ואני מאמינה שהן לא יצאו מבית-הסוהר עם מרירות, והן ישבו פה שמונה תשע שנים.

● האם בולן חזרו לשרת בפת"ח? אני מניחה שכן, למרות שאין לי קשר איתן. כל אלה ששחררו גורשו מהארץ. הפרידה מהן היתה תמיד קשה. אני זוכרת שחיכינו שהצבא יבוא לקחת אותן לבריקות רפואיות הנעשות על-ידי הצלב-האדום. הן חיכו חמש שעות, וכל הזמן הזרמתי להן סנדוויצ'ים וסוגריות ודיברתי איתן. היה קשה. עיישה עודה אמרה לי: גברת רעייה, את חלק מהחיים שלנו, חלק מאיתנו. אמרתי לה — עיישה גם אתן חלק מהחיים שלי.

את יודעת, הן לא שומרות על קשר. אני מתארת לעצמי שאין להן אפשרות, אבל אני מרגישה שאם אי פעם יהיה שלום, ואסע לעמאן או לדמשק, ואפגוש את הבנות, הן תקבלנה אותי בצורה הכי יפה שאפשר.

● כמה אסירות בטחוניות יושבות היום ב-נווה-תרצה? 28. מתוכן יש מאסר-עולם. תרו חלאסה מחוטפות מטוס סבנה עדיין יושבת. נאדייה אל-חייאת יושבת על הטמנת פצצות, חנה מסיח על הטמנת פצצות בתחנת אגד בטבריה. כל השאר הן תלמידות תיכון שיושבות תקופות קצרות.

● נשמע כאילו שוררים ביניכם יחסים אידיאליים, מדוע אם כך, הן שובתות כבר חודשיים שביתת-עבודה?

הן עלו על עץ גבוה ולא יודעות איך לרדת ממנו. זו היתה החלטה של המנהיגות, בראשה נאדייה אל-חייאת, וכעת הן כעצמן לא יודעות איך לצאת מזה.

● מדוע פרצה השביתה? יום אחד הן החליטו שהן לא רוצות לבשל לסוהרות. זה נורא חצויק אותי. שאלתי אותן — למה לא? והן הסבירו לי שזה משפיל אותן. הסברתי להן שהסוהרות הן ירידות שלהן, הן מטפלות בהן בשעת הצורך. כשהן סגורות בתאים הסוהרות מגישות להן כוס מים.

כשתרו חלאסה היתה פצועה קשה. מי טיפל

בה? מי העמיד אותה על הרגליים? נעימה אל-חילו הגיעה אלינו מרוסקת. רימון התפוצץ לה בין הידיים לפני שהספיקה לזרוק אותו על חיילים בעזה. היא הגיעה בלי עיניים בלי שיניים, מי טיפל בה? הרכננו לה פרוטזה ליד. מי הוביל אותה בכל פעם לבית-החולים, כדי לשלוף רסיסים מגופה? מי טיפל בה, אם לא הסוהרות? ביקרתי בבתי-סוהר בעולם. ראיתי סוהרות שאין להן כל קשר עם האסירות. ראיתי בתי-כלא בגרמניה באנגליה. פה היחסים הם אחרים לגמרי. הסוהרות ממש מטפלות באסירות.

● כמו חברות? לא. בהחלט לא. אני מרגישה כל הזמן, שהן לא חברות של האסירות, אך הן מהוות אוויר-קשבת. ופיתאום הן הפכו לאוייב. טוב, לא עזר לי. הן לא שוכנעו. משכתי את העניין חודש שלם. קיוויתי לפתור אותו בעצמי, ולא הודעתי לירושלים. לא ריווחתי הלאה.

● מה הן בעצם דרשו, זכויות של שבויי מלחמה?

לא. הן דרשו להפריד את מיטבח הסוהרות ממיטבח האסירות. הסברתי להן שהעובדה שיש אותו מיטבח מראה שלא מקפחים את האסירות, מפני שהסוהרות בכל זאת הנות מתנאי מזון משופרים. לא עזר לי. הן הפסיקו לעבוד במיטבח ואני הפסקתי את עבודתן במפעלים היצרניים. שבהם מרוויחים יותר כסף, וריווחתי כעבור חודש לירושלים.

● מה המצב היום? הן נמצאות בסירוב עבודה, ולכן שללנו מהן את כל הטובות.

● אלו הטובות? רדיו, טלוויזיה, עיתונים, הוצאת להן את הספרים מהחזרים, הן לא עוסקות בעבודות יד.

● האם הן יוצאות מהתאים? שעה אחת ביום, פרט לארוחות. בשאר הזמן הן סגורות בתאים.

● והן לא נשברות? ניסיתי. לפני שנפרדתי מהן לבקש שיעשו לי ג'סטו, הפתעה. אבל הן לא רצו. הקרנו פה את כביש ללא מוצא. הלכתי להמין אותן לסרט, אבל הן סירבו. חבל לי עליהן. אני יודעת שחרוב כבר היו מפסיקות מזמן את השביתה. הרי אפשר להשתגע להיות כלואות בתאים כל-כך הרבה שעות. אבל המנהיגות מכתבות, והן להן ברירה. לדעתי, הרוב ברצון היו מפסיקות את השביתה.

● אני מבינה שלא בולן שובתות. ראיתי אסירות ערביות המתגוררות בביתן של הלא-ביטחוניות. מדוע הן מופרדות מהחברותיהן?

ראית את זאכיה שאמוט, שהיא ערביה ישראלית ולא מעוניינת להשתייך אליהן. יש לה חמישה ילדים ובעלה גם יושב בבית-סוהר.

● על מה היא שפוטת? על הטמנת פצצות בשוק בעפולה. היא זו שניסתה להטמין פצצה גם בקירקס בחיפה.

● האם היא לא מזנדה על-ידי האסירות היהודיות?

בדרך-כלל יש יחסים טובים בין שני האגפים. אין בעיות.

● מדוע הפלילות משוכנות בנפרד מהביטחוניות?

יותר נוח לנו מבחינה ביטחונית. פעם האגף הבטחוני היה מלא. היו לנו 50 אסירות ביטחוניות.

● איך לדעתך תסתיים השביתה? אין לי מושג. שללנו מהן הטובות. מה עוד אפשר לעשות? פשוט חבל עליהן. אפשר להשתגע ככה.

● אז איך הן לא משתגעות? הן מעודדות אחת את השנייה, ואל תשכחי שיש להן קנאות פוליטית עצומה.

● כמה אסירות פלילות יש כיום ב-נווה-תרצה?

55 אסירות, כולל אסירות פלילות מהשטחים.

● האם יש מאסר-עולם?

יש כאן אחת שרצחה את הסרסור שלה ונהנית מהפחתת עונש. יש לי אסירה, שרצחה את אשתו של המאהב שלה ונמצאת כעם בשיקום ועומדת להשתחרר. יש לי אסירה מכוונת שרצחה את בתה על רקע כבוד המיפחפה.

● האם יש מנהיגות בין האסירות הפלילות?

ברור שהיותר אינטליגנטיות משתלטות על הקטנות. המנהיגות כרגע היא לא שלילית, ולכן אנחנו לא מתנגדים. אם המנהיגות אינה מנצלת ואינה מהווה גורם שמשפיע לרעה אני לא מתערבת.

● אני מניחה שהמתח בין האסירות הוא בלתי-ימנע?

זה נכון, והמתח נובע בדרך-כלל מהיחסים האישיים. יש ביניהן קינאה ושינאה על רקע של אהבות ביניהן, יש כאלה המנצלות את היותר חלושות. ככה זה בכל חברה אנושית. תמיד יש